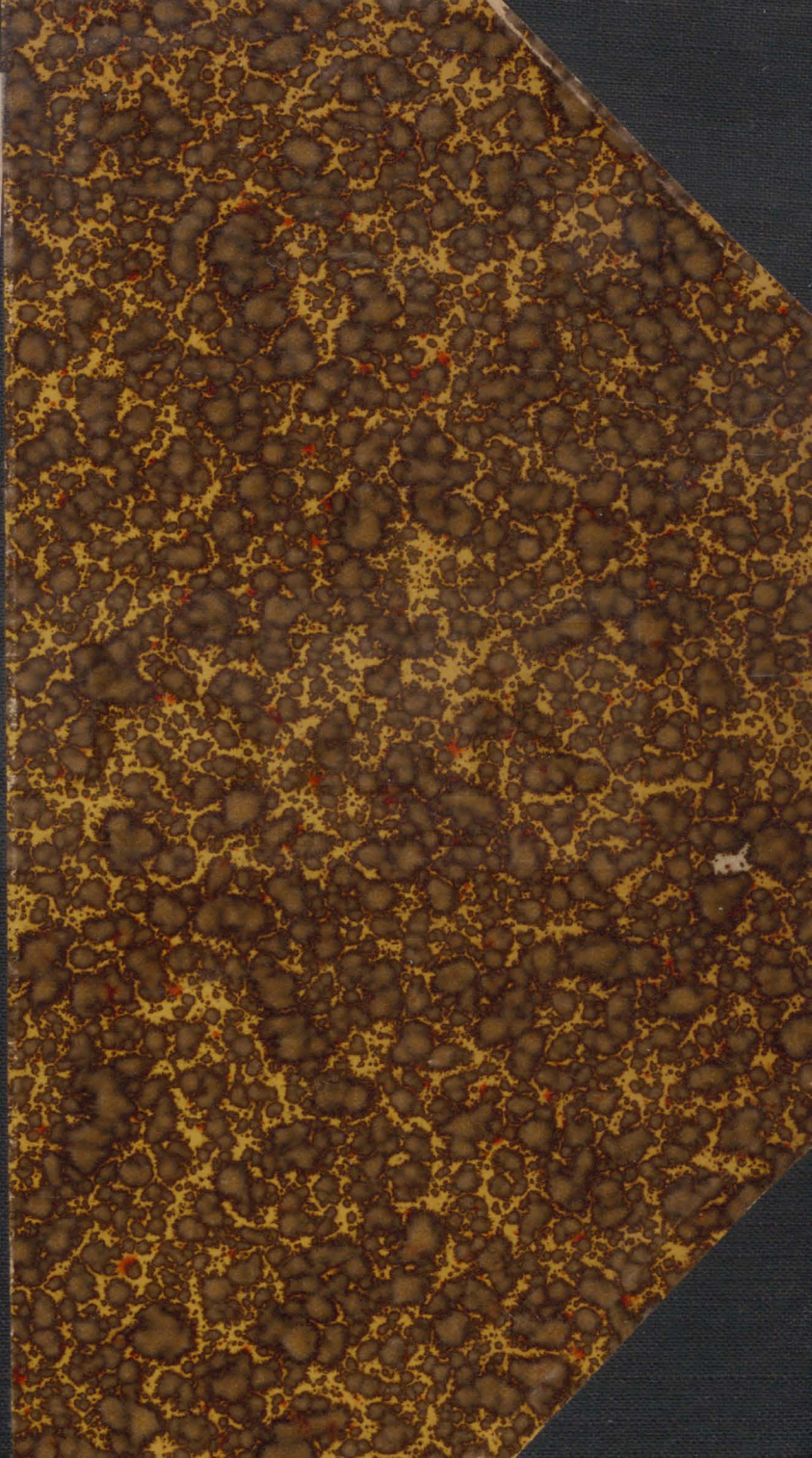

288841

Józsa,

A

művészeti

tárgyak

N.M.

A MŰVÉSZETI TÁRGYAK NEVELŐ HATÁSA A GYERMEKI LÉLEKRE.

IRTA :

Ifj. JÓZSA SÁNDOR.

Országos Széchényi Könyvtár

GYERGYÓSZENTMIKLÓS.

NYOM. SÁNDORY MIHÁLY KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1912

A MŰVÉSZETI TÁRGYAK NEVELŐ HATÁSA A GYERMEKI LÉLEKRE.

IRTA :

Ifj. JÓZSA SÁNDOR.

Országos Széchényi Könyvtár

D I T R Ó.

1912.

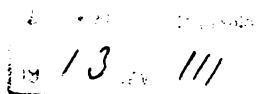
~~Poet.~~
~~3554~~

Országos Széchényi Könyvtár

298341

Ny. Sandory Mihálynál Gyergyószentmiklós.

ELŐSZÓ.

A XX. századnak a technika, a természet-tudományok terén való lázas csörtetése arra figyelmeztet, hogy a nevelés terén is parallel haladnunk kell vele. E század jelszavának egyik szerény visszhangja ifj. Józsa Sándornak e művecskéje is, melyben a szerény pedagógus szavaival mutat rá a mai népiskolai oktatásunk fogyatékoságára: a művészi tárgyaknak a gyermeki lélekre kiható, de nem eléggé méltányolt nevelői fontosságára. — Jóllehet törvényeink szorgalmazták a művészeti tárgyaknak: rajz, kézimunka stb. intenzivebb és eredményesebb felkarolását, mégis azt látjuk, hogy nagyobb súlyt fektetünk a mai közoktatásunk szerencsétlen „vizsgarendszere” miatt a szavakkal való brillirozásra, mint a tárgyban való elmélyedésre, beleélésre. Igen, mert nem gondoljuk meg, hogy a rideg verbalizmus nem jelenti egyszersmind a lélek műveltségét is.

Ne csodálkozzunk tehát, ha füről-fáról szépen beszélni tudó, de vasakarats nélküli, az igazért és szépért lelkesedni nem tudó koravén, petyhüdt ifjakat bocsátanak ki az életbe. Mig

ezt egyrészt szomoruan tapasztaljuk, másrészt akarva, nem akarva, meg kell értenünk a művészi nevelés imperativusát: előbb a nevelés a tanításnál. Ezzel érintettem a célt, melynek Józsa műve szolgálatában áll.

Öntevésre, fogékonyságra kell készítenünk a gyermeki lelket: ez a direktívája az értekezésnek, amire égető szükség is van, ha meggondoljuk, hogy a gyermek az ismeretek nagy komplexuma miatt, évi munkásságának eredményét szétforgácsoltan, össze-vissza kuszáltan látja.

Összképet, kerek egészet kell e helyett a gyermeknek nyújtani, mert csak így taglalódhatik bele abba az erkölcsi organizmusba, melyben elsősorban nem a tudósoknak, hanem a jellemes embereknek van helye.

Ha ezt meg akarjuk valósítani: a belső tartalmat, a keresztény etika örökszép normáit felibe kell helyeznünk a mai üres szótanulmánynak, formalizmusnak. Ha mindezt el akarjuk érni, nem szabad egy pillanatra sem szem elől tévesztenünk a gyermek-játékoknak kiváló pedagógiai tapintattal való vezetését, mert ezekben a demokrácia és a munka felosztásának hatalmas elve uralkodik; s mert a játékok során érti meg a gyermek a fontos karrelációt, mely az egyest az egyetemeshez fűzi.

Később, midőn az egyén a közösséggel való vonatkozásban nem mint gyermek, hanem mint férfi jön tekintetbe: van igazán szükség a munkásságra, vasakaratra; jobban mondva egész, nem fél emberségre van szükségünk az élet küzdőterén, amit a természet megkedveltetése van hivatva eszközölni. Vezessük hát gyakran ennek ölére a gyermeket, s értessük meg vele annak beszédét, a benne rejlő isteni nagy gondolatokat, „mert a természet a legnagyobb mester, a szép, jó és igaz iránt való érzés felkeltésében és fejlesztésében.“

A természet legyen iskoláinkban is a rajz-oktatást illetőleg mesterünk. Ne a mintákat, mint a valóságnak árnyékait másoltassuk, mert ez a szolgaság érzetét kelti fel a gyermekben; míg ellenben az eleven természetnek, falevélnék, fának utánzása eleven erőt, életet lehel a kis teremtésbe. Ez csak így van jól, mert élni akarunk, életre van hát szükségünk!

Az az élet, amit a természet megismerése nyújt a gyermeknek egész életére, az ő mikrokozmoszának nemtője, harmatcseppje lesz. Ha mi munkásságunk pálmaágát el akarjuk nyerni, a természetnek a rajzoktatásban való reprodukálásánál ne legyünk parancsnokok, ne akarjunk ervényt szerezni vaskövetkezetességgel a: „sic volo sic jubeo“ elvének, hanem

csak gyöngéd irányítással hassunk közre, mert csak így nevelhetjük a gyermekben az öntevést, önbizalmat és munkásságot s mert csak így szivlelhetjük meg nagy írónk és tudósunk Alexandernek szavait: „A tanítás álljon kevés szóból, több látásból és csinálásból“.

Minthogy a gyermek a mesék napsugaras birodalmában jól érzi magát, vezessük őt be ide annál is inkább, mert a klasszikus mesék nagy erkölcsi tőkéjüknél fogva a gyermeki lélekbe mintegy észrevétlenül belelopják a kötelességtudásnak, munkásságnak, vallásosságnak s más erényeknek eszméit. Ami természetes is, hisz a gyermek fantáziáját főleg az ellentétek: a koldus és a király, az óriások és a törpék stb. kapják és termékenyítik meg legkönnyebben. Abban pl. hogy a feltörekvő pásztorfiu nagy emberré lesz, a szorgalomnak, kötelességtudásnak, Istenben való hitnek jutalmazását látja anélkül, hogy ezekről neki ragyogó szónoklatokat tartottunk volna.

Ime ezek a vezérgondolatok, eszmék, melyek az értekezést átlengik, karakterizálják.

Szeged, 1912. július hó.

Kémenes Antal,
főgimn. tanár.

I.

„Ha üdvöt akarsz az életen át:
Legyen az ész vezetőd.“

Sophokles Antigone.

Hogy a mai társadalom lelkét, mellét erős fojtó gőz nyomja, zsibbasztja, melytől sehogyszem képes szabadulni, azt mindnyájan érezzük, valamennyien tudjuk.

Sőt szabadulás helyett — úgy tűnik fel — minél tovább, annál jobban belemerül, annál inkább belesüllyed a lelket bénító, emberi mivoltot tönkretévő mérges gázok öldöklő füstjének tömkelegében a „szabadság“ után vágyódó emberiség; az elvitázhatatlan rideg tény és szomorú valóság.

Most, midőn az iskolázás oly általánossá kezdett lenni; most, midőn a legrejtettebb falucska legutolsó napszámosának gyermekei is alkalmat kapnak az iskola látogatására; most, mikor minden részében szép hazánknak meg van a lehetőség minden egyes fia részére, hogy legalább az ismeretek elemeit elsajátíthassa; most hallatszik fel a legtöbb panasz a társa-

dalom nagy rétegeiben a társadalom, illetve önmaga ellen.

Az iskolát, melyet csak az imént állított fel, már nem tartja kielégítőnek. A nagyobb iskolákat is hibásaknak véli a társadalom hibája miatt. S a családi nevelést szintén félszegnek érzi és látja legtöbb ember.

Szemére vetik az iskoláknak, hogy tanít, de nem nevel az életnek. Csak szétforgácsolt tudással látja el növendékeit. Egy kialakult, valami nemes iránt erősen munkálkodni vágyó, kitartó jellemeket nem bocsát ki kebeléből.

Azt tapasztalja, hogy az eredményes vizsgák későbbi felnőttei nem osztályozhatók az élet noteszében olyan jelesen, olyan jól, mint az iskola falai között. Nincsen életrevalóság, kitartás, szorgalom a jó irány mellett, nincsen emberi bölcseségre a talaj előkészítve, nincsen szorgalom, nincsen munkába való belemélyedésre készség, erő, hajlam a mai kor iskolát végzett növendékeiben. Nincsen bizalom a csendes munkában. Nem találnak megnyugvást, boldogságot benne. Nem tudnak becsületesen kitartani, küzdeni a mai kor gyermekei, felnőtteinek nagy része az igazság és erkölcs alapján, saját maguk és embertársuk jövőjéért. Nem elég jellemesek. Nincsen erős akaratuk. Nincsen még magukra nézve sem elég reményt

keltő erő gondolatukban. A fejlődő, rohanó, sürgő, forgó világgal szemben, nem értik meg a maguk saját lelkét. Nem tudnak eligazodni benne. Nem értik meg, nem érzik át, hogy hasztalan szaladni az anyagi, csupán materialista világnézettel a boldogság után. Hogy azt csendes, becsületes, megelégedett élettel, küzdéssel, munkával lehet csupán megtalálni, csakis abban van elrejtve. „Hiszen az emberi szervezet nincsen féktelen, korlátlan élvezetre berendezve“.

A szülők látva a világ folyását, aggódva gondolkodnak gyermekeik jövőjére. — Látják a veszedelmet, de segíteni nem tudnak. Nem veszik tájékozatlanságukban észre, hogy a hiba elsősorban ott a házi tűzhely körül lappang. Ott kezdődik, onnan ered a veszedelem mérges pataka, mely később akkorára nő a társadalom karjai között magzata lelkében, hogy képes leseperni emberségét mindig féltett kincséről, gyermeke lelkéről.

Ott van a baj forrása, s aztán következik az iskola.

És a sok veszedelem kútforrását nem találják meg legtöbben, mivel téves úton keresik. A veszedelem okát távolból akarják kifürkészni, ott keresik az orvosságot, hol mérget árulnak. De legtöbben nem is keresik, csak sóhajtoz-

nak, nem is hiszik el, hogy ezt is tanulmányozni kellene, mint minden más dolgot, s csak úgy lehet eredményt érni el, csak úgy lehet a meglevő veszedelmen segíteni, ha a nevelés fontos problémájába maguk is belemélyedni igyekeznek. A nemtörődömség és a tájékozatlanság a legnagyobb veszedelme és oka a gyermek rossz irányú fejlődésének.

Azért mondja egyik nagy pedagógus: „Csodálatos, az emberek elismerik, hogy minden más dologban tanításra és útmutatásra van szükségük; tanulmányozzák is azokat bizonyos gonddal: csak épen az életnek tudományát nem tanulják meg és nem is akarják megtanulni.“

Én a nevelés e kis tükrében reá kívánok mutatni a baj keletkezésére. Reá kívánom vezetni a szülőket és nevelőket arra a pontra, amely minden veszedelemnek kiinduló vészállomását jelzi. Meg kívánom fejteni a panaszok okát. Bemutatva a veszedelem elleni védekezés módszereit.

Hivatásomból folyólag az iskolából indulok ki, de mindig úgy kívánom kezelni anyagomat, tárgyamot, hogy a szülői ház és iskola között az együttes munkálkodásra való alkalom szembetűnő legyen.

Az iskoláinknak legnagyobb hibája különö-

sen a legujabb időig abban rejlett, hogy tantárgyaik közé nem voltak esztétikai tárgyak besorozva, melyek útján a gyermek öntevékenységet kifejtve bevégzett munkájának eredményét gyönyörködve élvezhette volna. Mert elvitázhatatlan ugyan, hogy az elméleti, közismereti tárgyaknál is lehet bevégzett munkát látni, de csak kevés gyermek látja a befejezett, teljesen átkarolható, a maga egészében átérezhető, el-sajátítható munkájának eredményét. — A napontai lecke tanulása, az ismereteknek részekre bontása által való megtanítása (mely más-kép nem is képzelhető) rendesen a gyerek emlékező tehetségét terheli; csak annyira törekszik legtöbbje minden magasabb cél nélkül, átérzés nélkül, önálló gondolkozás nélkül, hogy a leírt dolgot recitálni képes legyen csak azért, hogy feleleteivel haladását, az iskolai osztályok lépcsőjén való felfelé jutását biztosítsa magának. De lelke egész valója, egész szelleme nincsen lekötve, öntevékenysége nincsen igénybe véve s ezáltal azt, ami nagy és nemes, nem tudja magában kifejleszteni. A tantárgyak sokfélesége annyira elforgácsolja gondolatát, hogy nagyon ritkán tud annak szellemébe belemélyedni; s e miatt az életben is legyeskedővé, kapkodóvá lesz.

Szükséges tehát helyet engedni bővebben

az olyan tantárgyaknak, melyeket befejezhetőségüknél fogva a gyermek mint egész életvezetheti. S így megszokván a munkába való belemélyedést, későbbben hajlama szerint más tudományos stb. dolgokban is képes legyen belemélyedni. Ilyen befejezettséget ad pl. a rajz és kézimunka tanítása.

A teljesség kedvéért azonban vessünk először egy pillantást röviden a rajz, a kézimunka-tanítás múlt állapotára. Mindnyájan tudjuk, hogy nem is olyan régen a rajztanítás nem fordult elő mint rendes tantárgy az iskolákban. Még a nagyobb iskolákban is csak egyes diszitések, dekorációk, fali, kéziminták másolásában merült ki.

Körzővel való méregetésből, oly elvont formák, témák készítéséből állott, melyek a gyermekek előtt idegenek voltak, a gyermek ismeretkörén kívül állottak s így a gyermekekre nézve érdektelen és értéktelen volt az egész munka; szívé, lelkét meg nem ragadta, nem volt egyéb kényszermunkánál.

Teknikai eljárás volt a cél, melyre a rajztanítás törekedett. Szerkesztés volt a fő, s így érdeklődést, örömet nem tudván kelteni, nem is nemesíthetett. Ujabban más cél szolgálatába szegődtek a művészeti tárgyak, s így anyaguk is más. Anyagot a gyermek környezeté-

ből vett tárgyak, s a természet alkotásai nyujtanak. Elvont dolgok helyébe a valóság lép. A gépies másolás helyébe az önálló közvetlen megfigyelés, az öntudatos látás. Az öntevékenységre való ösztönzés. Nem a körző ügyes forgatása, vele való méregetés, hanem a gondolkozás teljes munka, a látottak elképzelése s a természet egyrészének papírra való átvitele emberi érzések belekeverésével.

A rajz és kézimunka tanításának legnagyobb fontossága abban rejlik elsősorban, hogy a gyermeket munkára szoktatja. Munkába való belemélyedést a gyermeknél a helyesen vezetett rajz (és kézi munka) van hivatva eszközölni. Mert nyilvánvaló, hogy bármely egyszerű is az a rajz, az a kézi munka, a befejezett munka a gyermeki lelket felvidámitja, további munkára ösztönzi. S ez által megszokván a munkát, azt örömmel végzi; még pedig az olyan munkát, melyet teljes egészében lát s tud elvégezni. Mert a teljesen bevégzett munka képes megnyugvást, lelki örömet adni s ép a befejezett munka megszokásának az életbe való átvitele az, mely az embernek erős akaratot, kitartást, nyugodtságot és minden tekintetben erős védelmet ad. Ne féltsük a gyermeket a fejlettségének megfelelő munkától, mivel az még senkit sem rontott meg.

Tehát az a munka, melyben a gyermek nem mint gép működik, hanem egész valójával, önkéntes odaadásával vesz részt, van hivatva a gyermek akaraterejét kifejleszteni. Melyre óriási szükség van az életben, mely nélkül az életforgatagába kerülő egyén mint az élőfa fiatal vesszőhajtása az ugynevezett kor szellőinek hatása alatt annak bármely végzetes irányába hajlik, — mely azután később elsorvasztja, s letöri a törzséről.

Kitépi azon talajból, melyen élni lehetett volna. Kitaszítja azon légkörből, mely tüdőjének volt szánva. S végül is kapkodóvá, nyugtalanná teszi. Ki munkájában a gyönyörűséget foglalkozásában való belemélyedés által, beleélés által a vigasztalást, a lelki megnyugvással járó örömet fel nem találja, az az utolsó kártyát kidobta kezéből e földi életre nézve, bárhova megy is, semmi sem tudja kielégíteni. Kinek akaratát, kitartását egy elv mellett való megmaradását, egyirányban való küzdését, szilárd megmaradását, mely mint egyedüli eszköz bármely cél elérésére a csendes magábaszállt munka meg nem acélozta, — az nagyon furcsa helyzetbe fog kerülni. Az ilyen ember mozog, mint valami szélkakas, habár mozgásának tudatában van, nem ismeri a szelet, mely mozgatja őt. Az úgy jár, mint a Buridán szamara, mely na-

gyon eléhezvén, két egyforma nagyságu és minőségű szénakazal közé került, de mivel nem tudta elhatározni magát, hogy melyikből egyik először, megdőglött a sok jó között.

Hogy mennyire fontos, s mily óriási hatással van a gyermekre az öntevékenysége által teljesen befejezett munka, azt értékelni nem lehet, azt csak az életből, a felnőttek munkájából lehet sejteni. De hogy a felületes tudás, a gépies munka minő romboló, az kézzel fogható tény. A munkába belemélyedni nem tudás képes az akaratot teljesen tönkre tenni s a hangulatot helyezni életirányítónak az ész és belátás helyébe.

Egy író érdekesen jellemzi a munka fontosságát, beszéli, hogy egy izben roppant érdekes régi képet látott egy templomban. Legelől koronás alak volt rajta látható ezzel a felirással: „Én mindnyájatokat kormányozlak.“ Ez a német-római császárt jelezte. — Azután hármaskoronával ékes alak következett ezzel a felirással: „Én mindnyájatokat tanítalak.“ Ez a pápa képe volt. Majd szántóvető alak következett ilyen aláírással: „Én mindnyájatokat táplálalak.“ Így sorban következtek a mindenrendű és rangú foglalkozások. Sereghajtónak az ördög maradt talyigával ezzel a felirással: „Én meg mindnyájatokat elviszlek, ha nem

teszitek meg dolgotokat “ A munkátlanság csupán szégyelni való, mert az erénytelenségre mutat. Szuszai ír egy érdekes dolgot a munkátlanság óriási veszedelméről. „Genf városházának kapuja előtt több városi tanácsos álldogált. Egy kéregető illetén szavakkal fordult hozzájuk :

— Nemes uraim! könyörüljenek egy beteg emberen, ki titkos baj miatt nem tud dolgozni !

A jólelkű tanácsos urak bő alamizsnát adtak a koldusnak. Utóbb még egy városi hajdut is szalasztottak utána, hogy mondja meg, mi a baja, a tanácsos urak ingyen kigyógyítatják.

A koldus a faggatásra ekként felelt:

„Az én titkos bajom, melyet megmondani restelek — a restség.“

Tehát a munkátlanság a végén betegséggé is válhatik. S társadalmunk — sajnos — ebben szenved.

A munka neme nem számít. Ugy a szellemi, valamint a fizikai munka üdvös és boldogító. Rómában valamikor a hadvezérek is szántottak. Amint megjegyzi Plinius: „A föld úgyszólván ujjongott örömében, hogy hadvezér keze szántogatta, kinek homlokát győzelmi babér díszítette.“

Azért mondja Franklin: A „szántó-vető ember két lábon magasabban áll, mint a nemes két térdén.“

A munka az egyéni művelődésnek és haladásnak az eszköze.

Nézzük csak! úgy-e bár, ha a fiatal csendes, hasznos munkához szokik, pl. szeret fagyni s annyira viszi, hogy maga képes egy szekérlétrát, egy szekeret, vagy bármely más gazdasághoz szükséges eszközt előállítani, ez már nagyfontosságú dolgot jelent lelkére nézve, mert büszkeségét, önérzetét fejleszti, nemesebb vágyát kielégíti, célját munkája után elértnek látja. A befejezett munkájának eredménye örömmel tölti el, s a megnyugvás magvát lopja ezáltal lelkébe, s valahányszor a tárgyhoz nyúl, vagy azt szemléli, új gondolatok ébrednek szívében, melyek további munkásságra ösztönzése mellett mások vagyonának való megbecsülését is második természetévé, alteregójává teszi. Hogy azonban a be nem fejezett munka mennyire ártalmas, amint fentebb érintettem, azt csak a felnőttek munkájából érthetjük meg némiképen.

Tudjuk, hogy a technika haladása, annak vívmányai, a különböző gépek mennyire megkönnyítették a munka üzemét, mivel ennek épen a legnehezebb részét a gépekre vitte át, de azért a gyári munkásság mai lelki állapotában nem

mondható meglegedettnek, boldognak. Keppler ennek egyik okául az egyén által be nem fejezett munkát, az ugynevezett munkafelosztás elvét állítja, azt mondván: „Ugy látszik néha, mintha a gőz, villamosság és mindazon természeti erők és elemek, a melyeket az ember uralma alá hajtott, gépeibe, vassodronyaiba beleszorított, az által akarnák magukat rajta megboszulni, hogy ezek most őt magát kergetik lázas törtetésbe, örökös hajszába s nem engednek neki pihenést, sem testi, sem lelki nyugalmat.“ Különben Villiám szociálista író is azt mondja: „Rabszolgáivá lettünk a szörnyetegeknek, akiket a mi magunk teremtfőereje szült.“

Ruskin pedig azt mondja a gyári munkáról: „nem a munka az, amit megosztunk, hanem az emberek; szétaraboljuk őket a legpárányibb élettöredékre és törésrészekre úgy, hogy az a csekély szellemi erő, mely az egyesnek megmarad, még annyira se megy, hogy egy varrótüst vagy szeget megcsináljon, hanem annyira terjed csupán, hogy egy tüst meghegyezni tudjon, vagy egy szögnek a fejét elkészíthesse. Kíváncsi lehet talán, hogy sok tü készüljön el egy nap alatt; de csak láthatnók, miféle kristályhomokkal van azok hegye kicsiszolva, — homokszemeivel az emberi léleknek, amelyet még erősen meg kellene nagyítanunk,

hogy meglássuk, mik azok, — valóban oly csekélyek, oly parányok.“ Innen van az, hogy a gyárban minden finomul, minden erősödik, minden fehéredik, csupán egyetlen egy embernek lelke nem finomul, akarata nem acélosodik. A szocializmus terjedésének egyik okát ez a jelenség is megmagyarázza. A bevégzett munkának, rajznak, stb. még a régi görögök is nagy fontosságot tulajdonítanak. Arisztotelesz megjegyzi, hogy sikeresebben oktatnak a művészeti tárgyak az erényre, mint a bölcselők és előbb térítik meg a bűnöst, mint az erkölcsi törvények.

Mert megjegyzendő; akaratra kívülről beszéd által nem lehet nevelni, mivel az ember is, ép úgy mint a növény, élő szervezet. Az is hasonlóan a más élőszervezetekhez belülről kifelé erősödhetik csupán.

A nevelőnek ép az a feladata, hogy a gyermeknek meg tudja mutatni azt az irányt, reá tudja vezetni arra az útra, melyen haladva, magamagában az akaratot kifejlesztheti.

Boldog csak az a család, az a társadalom, az az ország lehet, amelyekben a családvezetők, nevelők szorgosan tanulmányozzák azt a tudományt, melyet Szuszai lánglelkű plébános nagymesterségnek nevez.

Mert mindenkinek, aki az embernévre ér-

demes kíván lenni, kell, hogy akarattal birjon a munkára, hisz a legnagyobb emberek a legnagyobb szorgalmat fejtették ki mindig kötelességük teljesítése körül; s csak így lettek nagygyá. S különben is, munka nélkül nincsen öröm. Öröm nélkül pedig, mint Arisztotelesz mondja, senki sem birja ki sokáig, s így a rest elesvén az élet nemes örömeitől, kinjában a nemtelen bűnös örömeikben keres kárpótlást. S ezért van az, hogy a társadalom henye heréit az érzékiség unszolja a magát és embertársát tönkretevő nemtelen örömekre.

Munkától ne féltsük a gyermeket, csak a munka nemét válasszuk meg, mert a munka, ha jól van kiválasztva és állandó, rendes mederben folyik, felemeli a gyermeki lelket, meg-nemesíti szívét, lelkét, neveli kötelességérzését, nemesebb érzelmeit fölkelti. Azért mondja koszorús költőnk: Fel erős akarattal a munkára, Mert neked virulnod kell ó hon!

S nagygyá csak fiaid szent akarata tehet.

(Vörösmarty.)

II.

„Óh természet, óh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! Mentül inkább
hallgatsz;
Annál többet, annál szebbet mondasz.“

Szép és nagyszerű a természet. Szép és nagyszerű rendjével, fönséges összhangjával. Szép és elragadó a maga csendességében. Benne ezerféle dolog egy egységnek, összetartozásnak, rendnek, örömet, megnyugvást adó gyöngéd érzetét kelti fel. Ezerféle alkotás szépsége van elrejtve benne az észszel és valódi nemes szívbeli érzéssel megáldott ember számára. Tökéletes az ő millió meg millió tarkaságával. Bölcs, mint ki kincseit mélyen rejtegeti. Hallgat, nem meggyárulni ékességét, — mint a jóhirű ékszerész — hanem megismerés végett hozzá kell folyamodnia mindenkinek. Nagyságát, bölcseséget, titkát kell felfedezni. Némaságában kell az ő csengő érzést keltő hangját szívvel meghallgatni, az ő szólását kell becsületes lélekkel felismerni. Nyelvét kell megtanulni, mely suttog, mely szívverésszerű, csak így lehet vele megismerni, szórakozni, társalogni. Ha gyakori érintkezés által bizalmat kötünk, barátokká leszünk, csak

akkor fogjuk érezni, mint az egymást szerető barátok a nemes barátságnak melegét, a természet felemelő társaságát.

Az ember, kinek Isten nem kötötte meg a bele oltott ösztön által cselekedeteinek irányát mint az állatnak; kinek megadta, megengedte, hogy eszével, szabadakaratóval küzdjön azon öröm eléréseért, melyet a maga helyének a nagy mindenségben való felismerésével érhet el: lehet a teremtés koronája.

Boldog, kinek megengedettett, hogy megszerezhesse magának azon nagy örömet, hogy eszével, munkájával felismerni tudja a természetben számára kijelölt helyet, s hogy azt elfoglalván -- gyönyörködve örvendhessen az életnek; ki úgy képes felfogni a nagy mindenséget, mely számára mint a teremtés koronája részére, illetve — szolgálatára, örömére, nemesítésére teremtetett. Hogy e fenséges művészi alkotás megértése csupán az ő elméje számára tartatott fen.

De ha ki akarjuk mi emberek használni a magunk javára az ő példaadó nagyságát, ha meg akarjuk érteni a nagy természet titkos szavát, ha a magunk örömére, nemesítésére akarjuk szépségét lefoglalni, ha az ő világába akarunk beleilleszkedni: akkor mint a jó barátunkkal meg kell egyeznünk, alkalmazkod-

nunk kell hozzá. Nekiünk kell hozzá alkalmazkodnunk, mert ő olyan mint a tapasztalatokban gazdag, megőszült jó nevelő, ki soha sem megy fiatal tanítványai esze után, se más bádarságai után, hanem tanítványaitól követeli cselekedeteinek utánzását, intéseinek megfogadását. Hisz máskép nem is képzelhető. Ő az öregebb, ő a tökéletesebb, ő a bölcsebb. Ő van rendelve mások tanítására a Mindenható által. A természet bizonyára az öregebb s ő is a leg-tökéletesebb, mert teremtetője őt tökéletesnek alkotta. „A természetet csak engedelmisséggel hódíthatjuk meg“.

Azért mondják: vissza a természethez! Azért kell nekünk hozzá mennünk, mivel mi hagytuk el őt. S most kezdtük belátni, hogy nála nélkül nem lehet valóban élni. Elszakadtunk az ős anyától s így levegőbe lógunk, ott evezünk, kapkodunk cél nélkül.

Régente milyen finom, milyen gazdag volt a nép kedélye a természet iránt való meleg érzésben! Mint élt s ujongott a nép dalában! Milyen nemesítő, üdítő, vidámitó, felemelő hatás volt a nép életben! A nép a maga természetes eszével milyen szépen felfogta a természetet. El tudott benne gyönyörködni. Ihletet kapott fenségétől, felfogta benyomásait tiszta lelke. Dalok születtek az egyszerű, de romlatlan ke-

belben, a fönséges csillagos égről, a magas sziklákról gyorsan lesikló patakocskáról. Az illanó vizár vig daláról, a ballagó halk folyó habjáról, a dalos madárról, a párjavesztett gerlicéről, hegyről, bércről, völgyről, a maga életéről, napkeletről, napnyugotról . . .

Nagyobb volt az emberiségben a természet iránt való nemesebb érzék s azért volt több értéke, becsülete, lelkiismerete az emberek nagyobb számának, mint ma. De szomorú valóság, hogy ezen nemes, finom érzéket a kultúra ha épen ki nem is ölte, de nagyon meggyöngítette, elszibbasztotta. Nevelésünknek arra kell törekednie, hogy ezen szellemi nevelés hiányából eredő félszegséget helyrehozza, az emberiséget visszavezérelje a természethez. A művelődés nem azért teremtetett, hogy nemes érzelmeket kioltsa, hanem hogy azokat öntudatosokká téve az emberi haladás eszközei gyanánt felhasználja, alkalmazza. „Mert a hol az élet a természettől elszakad, ott csakhamar természetellenessé is lesz“. S mihelyt természetellenessé vált, többé a természetben örömet, megnyugvást, gyönyörűséget nem fog találni, s nem is keres. De mivel öröm nélkül ember meg nem élhet, a mesterkélt szórakozáshoz, örömekhez, a nem természetes élvezetekhez nyul, olyanokhoz, melyek előnyére semmi esetben és alakban nem válhatnak. Azért nem,

mivel megfosztják azon élvezettől, mely természetnek megfelel, elterelik rendeltetése útjáról. Nyugtalanná, kapkodóvá teszi a fizikai és szellemi élvezeteknek téves uton való kielégítése. A természet megismerése van hivatva az embert a természetben a megfelelő helyére állítani. Hogy szórakozásában a természetet szemlélve, feledjen minden hétköznapi dolgot, lelkét tudja a mindenségben rejlő örömeiben fürösztetni. Tudjon megfeledkezni mindenről azért, hogy a „tárgyban élhessen, melynek szépségét élvezzi“.

Hogy vegye észre lelkünk, hogy mi is e nagyszerű alkotásnak része vagyunk addig, míg tőle el nem szakadunk, Oda tartozunk, hol minden csendesen munkálkodik, hol minden csendesen hozza létre gyümölcsét, hol minden szép, ami él. Hol semmi sem különcködő, hol minden élő függ valamitől, hol minden jól érzi magát és boldog . . . A független csak az, mely az élők helyét elhagyva kötelességét teljesíteni képtelen, független csupán a száraz falevél és a galy, mivel azok oda csaponghatnak, a hová akarnak, független csupán az élettelen dolog, de az élőnek engedelmeskednie kell hivatásának minden kapkodás, csapongás nélkül. Mert csak addig él valóban hivatásának, míg engedelmes, csak addig alkalmas valaminek létrehozására, előmozdítására: míg él.

A természetben minden növény iparkodik, minden élő igyekszik, melegség, nedvesség után minden élő hajlik a világosság felé, hogy a reá rótt kötelességet gyümölcsét mig nem késő megérlelhesse. A természetben minden törekedik a maga gyümölcsét, tökéletesen kifejleszteni, jövőjét, fönmaradását biztosítani anélkül, hogy mások tönkretetésére gondolna, igyekszik, mivel ellenkezőleg saját hibájából elmarad, a nagyobb növények árnyékában. Maga magát emészt fel. Nap és világosság nélkül eltörpül s fölöslegesnek fog látszani a munkások, az igyekvők között. A természetben minden összhangban van önmagával és a nagy mindenséggel, szükséges, hogy összhangban legyen, mert az összhang zavarokat nem tűr kebelében. A természetben az élet árja csendesén nő és munkálkodik s boldogságot mutat, megelégedést, örömet tár elénk eredményében, csendes törekvése gyümölcsében.

Az embernek is oda kell törekednie, hogy lelkével, egész valójával egyensúlyba jőjjön. Hogy a külső rossz hatások megtörjenek a belső erős akarat erején. A természet megismerése segítsen minket a belső csendes, nyugalmas, munkaképes konstrukciónk egyensúlyának megzavarói ellen. Tegye lehetővé a természet szemléletéből, megismeréséből meritett erőnk, hogy

a külső rossz benyomások, a melyek minden féktelen indulatoknak kutforrásai, megtöresse-
nek lelkünkben s a nemes belső szépség és
erény győzedelmeskedjék felettük. Hogy a
rossz indulat, harag, irigység, gőg, fenhéjázás,
mely minden embert lealacsonyító dolognak
kutforrása, ne tudjon győzedelmeskedni az
emberen.

Hogy valóban élhessen hivatásának ember-
hez méltóképen. Nem is fogja engedni a ter-
mészet igaz szemlélőjének, hogy a rossz indu-
latok által lelki egyensulya megzavartassék,
hanem a maga nagyszerűségével, rendjével, el-
ragadó szépségével eszközölni fogja, hogy ha
egy pillanatig meg is bontanák ezen külső be-
hatások, t. i. az ember lelkében, belsejében
levő összhangot: a természet megértése, szem-
lélése s az ebből meritett s az ebből eredő erő-
vel visszaállítani képes legyen. S hogy bár-
minő vihar is ki ne téphessen talajunkból. Te-
hát szükséges, hogy a fiatal lélek hozzá szok-
jék a természet megismeréséhez, hozzá szokjék
a természetben való gyönyörködéshez. Csak na-
gyon óvatosan, tapintatosan kell azt megvaló-
sítani, mivel erre nézve is áll az igazság: „Nem
jó a gyermeket valamely tárgy megismerését
illetőleg idő előtt látszólagos érettségre emelni“.
Figyelembe kell venni itt is, hogy a gyermek

sohasem gondolkozik úgy, mint a felnőtt, hogy nem lehet úgy vezetni gondolatának fonalát, mint a tanult nagy embereknél. Figyelembe kell venni a gyermek fejlettségi fokát, s ahhoz leereszkedve, megértve vezérelni a jóra. Magyarázatokkal, a természet szépségéről való áradozó beszédekkel nem lehet egyszerre kezdeni, mert ezzel legfeljebb annyit érünk el, hogy a gyerekek is olyan szépen próbálkoznak beszélni, s a nyelvek szépen peregni fognak a természetről, de a szív, a lélek mozdulatlan marad s megvalósul igazsága azon közmondásnak, hol a száj sokat jár, a szív érintetlen, mozdulatlan marad. S evvel is úgy fogunk járni, mint a régi verses természetrajzi lecke felelője, a fűrj és a szamár összezavarásával... Csendesen kell a gyerek lelkéhez közeledni, mert a jóság érzete csendesen kel a lélekben. Handa-bandázással itt nem lehet célt érni. Dobbal nem lehet madarat fogni.

A természet megismeréséhez legsikeresebben a természeti tárgyak rajzolása, készítése vezet, az esztétikai érzést csakis azok kelthetik fel az emberben. De nem szabad mindjárt előre nagy dolgokra gondolni. Minél egyszerűbb dolgokon kell kezdeni.

Egy kis falevél, egy ág, egy-egy burgonyának, almának agyagból készítése után ve-

zethetjük a gyermeket a természet megismerésére, felhiva a gyermek figyelmét a növény stb. szerkezetének nagyszerűségére, alakjára, sokféleségére. De soha lármásan ne avatkozzunk a gyermek lelki életébe, mert akkor a fogékonyságot, a megszeretést, a gondolkodást, a képzelődést benne megállítjuk. Sokan szidják a gyermeket, hogy miért nem rajzol a minta szerint Ez nem helyes, ilyen irányítás által, lelkének folytonos zaklatásával öntevékenység érzéke nem fejlődik benne. Sokkal jobb, ha a gyerek téved kissé, küzd magával, mintha másnak parancsait igyekezve unalmasan kinlódik feladata megoldásán. Nem kell zaklatni a gyermeki lelket, csak legfeljebb gyöngéden irányítani. Sok gyerek borzad, fél, sir a miatt, hogy rajzát, kézimunkáját nem tudja elkészíteni szépen s a tanító úr vagy bárki megbünteti. Ez nem helyes! Nem azért tanítjuk a gyermeket, hogy művészek legyenek, nem azért kell tanítani a rajzot meg a kézimunkát, hogy vizsgára mindenik gyermek gyönyörű, szemet elragadó dolgot készítsen, hanem azért, hogy lelkét nemesítve becsületes munkás ember váljék belőle. Durvasággal, ijesztgetéssel itt sem lehet célt érni. Mert ide is illik az a közmondás, míg a durvaság ajtókat és sziveket bezár, a finomság, a gyöngédség, az elnézés kitarja azokat. Mert míg az erény, a

jóakarát maga is sértő, ha bántó modorral párosul, hát mikor minden iránt érzékeny még fejletlen gyermeki lélek irányításáról van szó...!

Erről majd szólni fogok később.

Mindig a célt kell szem előtt tartani és annak eléréséért szeretettel mindent megtenni, hol gyöngesség van, ott kell legtöbb gyöngédség, hogy megnyerve a gyöngék szívét s az erősekhez felemelhessük. Arra kell vigyázni, hogy a gyermek a legegyszerűbb természeti dolgot ismerje meg, egy növény életét, egy falevél szükségességét, értékét észrevétlenül érezze, tudja s hogy abban tudjon gyönyörködni. Mert nagy, fellengző dolgokkal célt nem lehet érni. Különben is mint Alexander írja, „kinek, hogy a természetben gyönyörködhessek, óriási vizesések, vérvörös naplementék kellenek, az körülbelül úgy van a természettel, mint kit már csak a legerősebb ital izgat; el van tompulva. Az ilyeneknek minden olyan szépség előtt, mely előtt állnak, eszükbe jut, hogy ott még szebbet láttak s így megnyugvással nem élvezhetik a szépet“. Mindig közel kell a szépet keresni, mert a finom gyöngéd szépségek inkább szivünkhöz nőnek, mivel azokat mindig élvezzük, azok egy egész életen át képesek gyönyörűséggel eltölteni. De hát ki ne is szeretné a természetet, hogye is lehetne a természet megismerésére

reávezetni az embert, hisz a természet és emberi lélek az emberi élet is hasonló egy levélnek, egy növénynek, egy rózsának az életéhez. Mindenikre egyforma sors vár. Mindnyáján alá vagyunk vetve a megsemmisülésnek, mindenikünk magában hordja a gyilkos tört, az enyészetet. A természet is szenved a bűn következtében. Azonban a természet nem csak ilyen elszomorító dologban hasonló az emberi lélekhez. Van benne reménység is, hisz ha nem lenne így „Nem volna a természet Isten gondolatainak szavakban való kifejezése“. „Hogy van a természetben reménység is, mutatja havasaink képe, mint a földi nyomor alacsony légnyomásának s az égi vágy magas légnyomásának egyesült erejétől magasba tolódott fellegvárak, mint valami csillagvizsgáló torony magas vártája, amelyből szemlét tart s figyelve várja a jobb jövődőt. Viharjának zúgása, mely a földön végig söpör s a szél süvöltése tele van panaszzhanggal, de beleharsog azokba a visszafojthatatlan vágynak lelket keltegető riadója is.“

Nézzük meg az esti alkonyt, látni fogjuk, hogy biboros pirjában az egész természet csendesen hajtja álomra fejét s egy boldogabb jövő reményéről álmodik. Jól van ez így! Így kell ennek lenni.

III.

A gyermeket erős, kitartó akaratra kell nevelni, hogy az élet forгатagában megismerhesse önmagát. Meg kell edzeni akaratát a jó cselekedetek véghezvitelére. Mindazon eszközöket meg kell ragadniok a szülőknek, melyek segítségével ereje legyen gyermeke lelkét irányítani a jóra.

Ezen eszközök a benyomások után létrejött érzelmek és képzetek, melyek segítségével a gyermek gondolkozását támogatni s gondolkozásának irányt szabni vannak hivatva.

A benyomások kívülről jönnek. Arra kell vigyázni, hogy képzettársulás útján létrejött nemesebb gondolatokat a külső benyomások ne csak felidézzék, felébresszék, hanem támogassák, fejlesszék, erősítsék is. S hogy a növendék, kis ember ne csak a jó érzelmeket létrehozó külső cselekedeteket tanulja meg, ne csak a foglalkozás szórakozás tárgyát tudja jól megválasztani, hanem azt is megtanulja, hogy azon jó gondolatok, amelyek a benyomás és képzelet útján létre jönnek s melyek az ész által is helyeseknek, kedvezőknek elfogadtattak,

onnan nyom nélkül el ne tűnhessenek. Hanem ismétlés, gyakori rágondolás, továbbszövés által a gondolatot támogatni tudják. Hogy így a nemesebb érzelmek a rossz, nemtelen érzelmeket gyermek lelkéből ki tudják szorítani s hogy ezek tudjanak diadalmaskodni, hogy a gyermek a nemes érzelmeknek — milyenek a munkásság, becsületesség, vallásosság érzelmének — hatalmába kerülhessen. S a restség érzetét a szorgalomnak érzete tudja legyőzni. Ez pedig csak úgy érhető el hogy ha a gyermekeket rendszeres, nyugodt gondolkozásra szoktatjuk, arra tanítjuk, arra neveljük, hogy mindent kérlelhetetlen kritika alá vegyen, hogy a rosszat rossz tulajdonságainak teljes kiszínezése által tudja a maga lelkében meggyűlöltetni.

A rossz cselekedet is ezzel a taktikával fészkei be magát az ember lelkébe, ezért nekünk is olyan eszközökkel kell őt kiverni onnan. Ugyebár, ha már kellemetlen dolog véghezvitelét szoktuk meg, hajlandók vagyunk azt jó, cifra, tetszetős ruhába felöltöztetni, s magunkkal elhitetni, hogy jót cselekedtünk, hogy oly helyesen cselekedtünk, hogy már helyesebben nem tehattunk volna. Mint, ki egy fekete szerezcent szép ruhába felöltöztetne, szépen kifestene a mostani modern divat szerint, s úgy állítaná az emberek elé: nézzétek, erről

valaki azt merte mondani, hogy ez fekete, hogy ez csunya, pedig ugy-e bár, hogy nem igaz, ugy-e bár, hogy tévedett, ki ilyet mert állítani, mert azt látjátok, milyen gyönyörű, milyen szép! Így van az életben is, a más könnyen megtéveszti az embert. Ha azonban az ember gondolkozik, nem nyugszik oly könnyen bele, kételkedni kezd, részletezni kezdi a dolgokat, meglátja a való igazságot. Ha pl. valaki részeges, képzeletében felsorolja, sorakoztatja azokat az érveket, melyek neki ebbeli fájdalmát enyhítik, a valóságos nagy veszedelmet józan gondolkozása elől eltakarni segítik. Felsorolja, hogy az embernek szórakozásra is szüksége van, hogy az ember meg nem élhet társadalom nélkül, a társadalom pedig iszik, neki is innia kell, mert hát ez a becsület, s csak így bír a megszokott módon és helyen szórakozni és így tovább. S az ész elnéz a valóság felett s győz a felszínes más.

Azért tudják némelyek vallásbeli kötelességük elmulasztása miatt megszólalt lelkiismeretet oly könnyen elhallgattatni: „Minek menjek én templomba, hisz a pap is vétkezik, az is bűnös“ stb. ilyen és ehhez hasonló kijelentésekkel. Ez onnan van, hogy az ember már veleszületett természeténél fogva szereti bűnét még maga-magával szemben is takargatni.

Pedig, ha gondolkoznék, ilyen önámításonak fel nem ülne s ha felsorolni igyekeznék mindazokat a veszedelmeket, amelyek a kötelesség elmulasztásával, részegséggel stb. járnak, bizonyára nem esnék olyan hamar túl rajta.

Ha emlékezetébe felidézné, hogy a részegség gondolkozását megbénítja, elméjét elhomályosítja, testében és lelkében pusztító csírárt ültet bele, s hogy üres zsebbel távozik részegség után családjá körébe, melytől elvonta a különben is szükös, megélhetéshez való eszközt, ha elgondolja, hogy a részegség megbontja a családi állapot rendjét, békétlenség, panasz, elégedetlenség üti fel tanyáját, a családban, hol enélkül a megmaradt összegecske által legalább is békés, tűrhető lett volna az állapot stb. S ha ehhez még hozzáveszi azokat a kellemetlenségeket, melyek a korcsmába járásból erednek stb. s ha ilyen gondolatokkal, ilyen való képzeletekkel foglalkozunk, ilyen-nel telítjük lelkünket, ilyen irányba tereljük ítélőképességünket, akkor, ha nem is azonnal, de többszöri reagondolás által a veszedelemtől való irtózás, s tartozkodás fog utóbb győzelmeskedni. Így van az minden dolognál; az akarat hajlítható, csak a hajlítás módját kell megtalálni.

Meg kell jegyeznünk, hogy semmi semvész el nyom nélkül emlékezetünkben. A természet pontosan feljegyez mindent, mert pontos számító. A lelki, a képzeleti dolgokból is az a benyomás marad fenn, az hagy maga után nyomot, melyet többször gyakoroltunk, legyen az jó vagy rossz. Most pedig reá kívánok mutatni a művészet tárgyak óriási hasznára, mint olyanokra, melyek a gyermeki akarat vezetésére, irányítására nagyon alkalmas, átalakító hatással bírnak, s melyek segítségével a nevelő a gyermeki lélekre befolyást gyakorolhat.

A fizikai munka nagy hatással van az emberi lélekre, mint láttuk, de viszont az emberi lélek működésének is nagy befolyása van a fizikai cselekvésre, mert az anyag és a szellem az embernél is kölcsönhatásban van.

Az ember abban különbözik az állattól, hogy fizikai munkán kívül szellemi munkát is kénytelen végezni. Gondolkozva dolgozik az eszes lény. Foglalkozást, valamely ténykedést fizikai és szellemi úton akár külön-külön kell az embernek végeznie, mivel a foglalkozási vágy, melynek ő a megindító csirája, minden emberbe oltva van, ad okot minden fizikai és szellemi cselekvés megkezdésére. Mert ha él valami, annak a veleszületett ok miatt cselekednie is kell. Az ember él, tehát cselekednie

is kell. Mivel pedig az ember nemcsak ösztönből és testből, hanem szellemi és gondolkozó lényből is áll; ebből kifolyólag úgy eszét, mint tagjait szükségből kell foglalkoztatni, mivel a foglalkozási vágy veleszületett.

A művészeti tárgyaknak, mint már fentebb is láttuk, az a célja, hogy a gyermeket helyes szellemi és fizikai cselekvés útjára vezesse. Hogy ne hamis illúziók után szaladjon. Hogy az egyénnek szükségszerűleg cselekednie kell, az elvitázhatatlan tény; bizonyítja az a mondas, hogy „aki semmit sem dolgozik, megtanul rosszat cselekedni“, vagy egyik egyházi írónak az a mondása: „Az ördögnek van gondja rá, hogy dolgot adjon azoknak, akiknek nincsen.“

Dr. Veszely Ödön is reá mutat erre „A modern pedagógia útján“ című művében, midőn azt írja: „A kulturális haladás csirái: a tudatosság, az okviszonyok fölismerése s az ezzel kapcsolatos szellemi képességek megvanak az ember egész konstrukciójában. A további fejlődés azonban tudatosan irányítható emberi beavatkozás által ép úgy, mint minden más természeti fejlődés.“

Ha oly nagy fontossága van a művészeti tárgyaknak a gyermek nevelésére, azt kérdezhetné valaki, hogy mit értek az elemi iskolában művészet alatt, mi is annak az anyaga tu-

lajdonképen? Mivel a zene, kézimunka, rajz stb. mind szép dolgok, de vajjon egyöntetű nevelésre alkalmasok-e ezek? Először is a felelet az, hogy alkalmasok; továbbá, hogy mint meg fogjuk látni, a kezdet nem ezekből áll, hanem sokkal kisebb dolgokból.

Legtöbben elismerik, hogy művészetre helyes nevelni, sőt nélkülözhetetlen is a művészet a nevelésnél, de azt mondják, hogy a az legnagyobb akadály, hogy egyöntetű nevelést nem lehet végezni vele, hogy az erre való hajlandóság minden gyermekben, ha meg is van, különböző irányu, s hogy fogékonyság nem adatott a mindenoldalúságra. Hisz a művész is a maga korlátai között lett nagygyá, művészszé. Egyik a kézimunka iránt nem bír érzékkel, a másik a zene iránt. Egyik a színek világában érzi jól magát, másokat ezek nem érdekelnek. S most már 60—70 gyermeket a tanító neveljen egyöntetűen erős akaratra, belső megismerésre, egyéni értékelésre, nemeslelkűségre, isteni és emberi törvényeket megnyugvással, belátással, örömmel teljesítő egyéneknek a művészeti tárgyak alapján; akkor, mikor egyik nem látja a szépet, a másik nem hallja, a harmadik kézimunkázni nem tud stb. Erre azt felelhetjük: ez nem áll! Ilyen képtelenség a világon nincsen. Tehetség dolgában még sem vagyunk

ilyen egyoldaluan elosztva. Hisz Isten nem százféle természetű embert teremtett, csak alapelőször véve egyet idomíthatott jóra vagy rosszra; s így boldogság elérésére az eszközök sem lehetnek egyik embernél óriási mértékben elütők a másiktól. Egyiknek csak erősebben kell, illetve többször kell a jó irányt megmutatni, többször kell a jó útra vezetni, mint a másikat, de az eszközök minőségét véve egyezőknek kell lenniök.

Olyant láttunk, kit a leckére szorítás a tanulásra készítetett, s kit a felügyelet jó irányba terelt, de olyat, kit a rossz példamutatás megjavított volna, még nem hallottunk.

Azonban — mint Alexander mondja — annyi igaz, hogy foki különbségek vannak közöttünk, ezen alapszik a tehetség, készség, lángelme, de minőségi fogyatékoság mégis a ritka kivételekhez tartozik. Nevelésünk alapja csak ez lehet: mindnyájan fogékonyok vagyunk. Ha a paraszt nő a ritka színeket szereti, a melyek nekünk fájnak, ez nem jelenti érzéktelenségét, sőt ép ebből az tűnik ki, hogy igenis érzékeny van a színek iránt s neki az örömet s élvezetet nyújt. Az egyszerű dal iránt senki sem érzéktelen, a ritmust is mindenki szereti, mindenkinek tetszetős. Az egyszerű nép az ő egyszerű mondásait szereti rimbe szedni. Szeretik az

olyan magukfajta embert, ki a lakodalmi, ünnepi mondásokat, elbeszéléseket rigmusba tudja szedni és mondani. Szóval érzékkel birnak ezek iránt is. Itt megjegyzem, ha gyermekről van szó, nem szabad eltompult, elkérgesedett lelkü felnőttekre, öregekre gondolnunk, kiknek az élet viszontagságai stb. eltompították szépérzéküket, hanem ártatlan gyermeki lelket kell szem előtt tartani, mely minden iránt érzékeny, minden iránt fogékony.

Ha zenei hallása nincs is egyik-másik gyermeknek, azért nem akasztja meg az abban való gyönyörködtetésben. Azért lehet zene alapján nevelni, hisz a görögök és rómaiak is nagyra tartották a zenének lelkét nemesítő, csatában bátorító hatását.

Még nincsen bebizonyítva, hogy volna olyan ember, kinek ép, egészséges fület adott Isten, melylyel mindent hall, s melylyel csupán a zenét ne tudná élvezni. Mert, ha én hallok, avagy élvezek valamit, az ép azt jelenti, hogy az arra való hajlandóság csirája bennem is meg van, csak nincsen kifejlődve, talán hathatósabb eszközök kellenek annak kifejlesztésére, több gyakorlat stb. Különben is „az a körülmény, hogy valakinek valami iránt nincs kifejlett érzéke, nem szól a nevelés ellen; sőt annak egyik legfontosabb feladata még a gyöngé koruakat is

fölsarjasztani.“ A legmodernebb írók, mint látjuk, elismerik ezen tényt.

A keresztény világnézet, a keresztény felfogás még tovább megy és azt mondja, mindent lehet, még a köveket is meg lehet lágyítani, még a legrosszabból is jót lehet nevelni, csak akarni kell. Csak a gyávaság lát mindennütt óriási hegyet, csak a félenk mond le az akadályok legyőzéséről. Nagy Napoleon sikerének is az volt az alapja, hogy akadályt nem ismert. Azt mondotta, e szó „lehetetlenség“ az eszelősöknek, hülyéknek a szótárában található, de Isten által észszel megajándékozott emberben meg nem férhet.

Csak nem szabad türelmetlenkedni, hogy ezt sem lehet, azt sem lehet keresztül vinni, az egészet a maga szépségében meg kell próbálni, megvalósítani. Nem szabad legalább erőszakkal daraboltatni, hisz minden csak a maga egészében szép. Hisz a vallás is a maga egészében nagyszerű és felemelő. A természet is a maga egységében elragadó. Ha egy remek építmény szemléleténél nem a teremtető építész nagyszerű alkotását szemléljük, hanem körműnkkel piszkálva a falakat, a malter minőségét vizsgáljuk, bizony valami fölségesen nem fogunk gyönyörködni az építészet nagy alkotásában. Aki mindig azon rágódik, hogy ezt

sem lehet elérni, azt sem lehet keresztül vinni, az olyan, mint a hernyó a káposztán, minél többet rágódik, annál több lyuk és foszlány lesz körülötte, míg végre a földre pottyan. Olyan, mint a meztelen csiga, nem hogy másnak, de még magának sem képes házat építeni.

A művészeti tárgyak feladata, mint említém az, hogy a gyermek értékét felismerje, magát tul ne értékelje, egy kitűzött nemes cél felé haladjon minden erejével. Hogy e cél elérését, képzeletével, összes lelki erejével elérni óhajtsa és elérését meg is kísérelje. Hogy valódi célját félre ne ismerje. Hogy miért kell a gyermek gondolkodásának irányításába beleszólni, azt az élet elég világosan, elég kézzel foghatólag bizonyítja. Egy ember élete annyira rövid s a megélhetés oly sok időt elvesz, hogy tévedéseit belátni képtelen önmaga. Továbbá, hogy ha a hivatottak nem irányítják, úgy is irányítja az élet. Ha a hivatottak nem erősítik meg kellőképen, működésének célját a világ még jobban tévutra fogja vezetni. Hisz a világban minden hamis színben áll az egyén elé. Hamis színben mutatkozik be az élet az ifju szemében, hamis színben, mert a képzeteket és érzelmeket létre hozó külső benyomások legtöbbször hamisak. Nem is számítva a színházakat, melyeknek nagyrésze a valódi életet elfödi az

ifju elől. Sőt gyakran ideálizmus helyett egoizmus, munkára való késztetés helyett a léhaságot mutatják be pártolólágg. Azért mondja Alexander „A legtöbb színházat ma komoly ember nem veszi komolyan, vannak finom izlésű műszerető emberek, kik félnek a színházról és a világgért sem tennék be oda lábukat. A színházaknak egyébiránt, úgy látszik az a sorsuk, hogy könnyen merülnek el a szennyben, könnyen süllyednek vissza bele.“ Csak kevés színház áll hivatása magaslatán. Nem régen olvastam pár szindarab tartalmáról, melyben le van írva, hogy egyik városban volt egy nagy hivatalnok s annak egy fiatal szép felesége. Egy hamis diák elesábitotta s megugrottak. Ez a téma van kidolgozva. A hallgatók elismerése szerint gyönyörűen.

Vagy egy másik példa szerint egy fiatal tanuló beleszeretett egy szép, gazdag leányba, de a szülők ellenezték s „kinjában“ megbukott vagy 8-szor, s atyja vagyonának nagy részét bánatában elpazarolta. De végén még is sikerült nagy nehezen megkapni a leány kezét, s boldogan is éltek, amint mondják stb.

Ez mind szép dolog, kedves dolog, ez is szükséges, de más alakban. Helytelen, mert nincs benne idealizmus. Ha az ifjak végig néznek egy ilyen szindarabot, kialakul bennük egy

hamis felfogás, az tudniillik, hogy az élet egyébből sem áll, csupán szerelemből. Nem kell dolgozni, mert aztán minden rendben van stb. Nincsen szociális érzést keltő dolog benne. De ezek még a javából valók. A dolog megvilágítása okából hoztam fel e példát; a színházakkal majd más alkalommal kívánok foglalkozni.

De ettől eltekintve nézzük csak, hogy egyes kifejezéseket meg a példabeszédeket mennyire félreértelmezik, vagy mennyire rosszak azok. S mégis mennyi rossz mentségére felhasználják.

Erre nézve Payot szavai adnak fölvilágosítást, aki a szavak helytelen értelmezését ostorozza, midőn azt írja: „Mondják csak ki előttünk ezt a szót: „nagyság“. Százat teszek egy ellen, hogy e szó a hatalom, a pompa képzetét kelti fel s nem az erkölcsi nagyságét. Mindenki előtt Caesar fog lebegni, senki előtt sem Epictet.“

Kitűnik e szavaiból, hogy a szavaknak a meg nem értése mily rossz irányba ragadja a képzeletet, mely azután, mint teremtető erő, a munkásságot, a tevékenységet is ép oly rossz irányba tereli. Vagy a példabeszédek, melyek kívülről minden mély gondolkozás nélkül igazaknak látszanak, de amelyek végeredményükben, mikor t. i. követőkre találunk, nagyon

veszedelmesek. Pl. ha az ifju mulat, idejét, melyet jó irányu tanulásra kellene fordítania, a korcsmákban tölti, azt szokták mondani: „Hadd tombolja ki magát az ifjuság. Fiatalság, bolondság“ stb. s mintegy biztatják, hogy hadd ölje meg magát, hogy később, mint „kongó fejü ur“, mások megkárosítására lógjon e nagy világban a szerzett struccmadár bölcseséggel.

Kell és szükséges is a gyermeket képzelődésre szoktatni, szükséges, mivel ha mi nem adunk tárgyat a képzeletének, mint láttuk, ad az élet, amelyben nincsen köszönet, — mivel a látszat csal, olyan, mint a havasi éji sötétben a pásztortűz, mely közel látszik fényével, pedig sok kilométer távolba esik s így melegségét nem élvezhetni. Kell tehát képzelődni, nagy költő igaz, azt mondja: „ábrándozás az élet megrontója, mely kancsalul festett egekbe néz“, de hisz ő is azért hívott fel erre a dologra, hogy nehogy elszédítsen a világ csillogása. Nem a képzelődés, az ábrándozás ellen szólt, hisz ő is ábrándozott, mikor e gyönyörű költeményt megírta. Vagy pl. sirt az ég egyik szemével, a másikkal nevetett. Hol itt a reális alap?

Hisz ép az „erős érzelmek izzó lángjában jó létre az eszméknek és cselekvéseknek végleges egybeforrása.“ Képzelődni szükséges he-

lyes alapon. Azt mondják, az élet művészet, hát az milyen művészet volna, ahol a képzelő erő nem dolgoznék. Majd e dolgot később még jobban megvilágítom. Azért mondja egyik egyházi író, hogy képzelődjünk a földön, felülemelkedve örvendjünk, mert még az sem baj, ha fellegráratokat építünk a levegőben s abban reménykedve, beleköltözünk, mert mindig alkalmasabb, kényelmesebb a képzeletszülte légráratokban, fellegráratokban lakni, mint a „búnak ereszkedett“ gondolat által készített börtönökben tartózkodni. Igaza is van ez írónak, mivel, ha kivernek is e házakból, a szél, vihar, rossz emberek össze is törnek légrárainkat, azért nem esünk kétségbe, anyagilag nem megyünk tönkre, ha megtanultuk helyes építésének módját. Ujat építünk, ha kell, százat is, addig építjük, míg egyszer ki nem tudnak verni onnan. Egyik német író erre vonatkozólag következőképpen nyilatkozik: „e földön minden örömmel meg van a maga könnycseppje, de minden könnycseppnek meg van a maga napsugara.“ Koszorus költőnk meg reá dupláz erre önérzetesen, amugy magyarosan, azt mondván: „Ember, küzdve küzdj és bizva bizzál!“

IV.

Mint tudjuk, a képzelődés érzéssel jár, az érzést szemlélet adja, mivel úgy vagyunk, mint a harangöntő a harang szavával, ha jól keverte az érceket, ha helyes arányban keverte, szép hangot kap. Aki a természetet örömmel szeretettel nézi, tiszta, nemes szándékkal szemléli, mint Isten alkotását, aki fejlődő korában jó benyomásokat kapott, kinek belsejében nemes benyomások szólaltatták meg az esztétikai érzést, mint a lélek harangszavát, annak egész valója örömmel telik el, s boldogságot s megnyugvást sugároz. Boldog az az egyén, ki életén keresztül mindig csak a jó, az észszerű dolgot kereste, s ki ifju korában gazdagon részesült az ideális nevelésben, mert az ilyennek öreg korában is derült lesz a lelke. Igen az lesz, mikor már nem lesznek benyomásai, mikor már a mult harangszavának csak csengése zug feléje. Az ilyen egyéneknek nem az eltévesztett élet keserű emlékei fojtogatják kebleit, hanem a megnyugvás, egy boldog, jól leélt élet örömei fogják kíséni.

Mint munkám elején jeleztem, az embernek a veleszületett ok miatt cselekednie kell.

A növekvő kis embernek is cselekednie kell, mert kényszerítve van erre a természet által. A heves vérmérséklet által formált ösztön vezeti rá, mintegy hajtja, kényszeríti a gyermeket a játékra. A természet jósága, gondoskodása ez, mert a fejlődésben lévő gyermeknek nélkülözhetetlen szüksége van a játékkal járó mozgásra, mert csak így fejlődhetik szellemileg és fizikailag, csak ezen az úton lehet emberré. Játékra, szellemi és fizikai gimnásztikára a gyermeknek feltétlen szüksége van, s ha ezt mi meg nem adjuk, amugy is megkeresi, mint fentebb fejtegettem. Foglalkozásának irányt kell szabni, hogy azok a ragyogó pillanatok, melyeknek következménye a morális fellendülés, s a melyeket a munka, gyermeknél a helyes játék és nemes képzetek hoznak létre, minél gyakoribbak legyenek. Hogy mindig nemes tette tudják készíteni, irányítani az akaratát, hogy mindig nemes dolgok elérése felé irányítsa a gyermek öntudatát s ne pedig maga felé.

A gyermek a foglalkozást spontán kezdi. Most már az a kérdés merül fel, hogy mikép is vezessük, mikép irányítsuk a gyermeket a szellemi és fizikai cselekvés helyes útjára? Hogy irányíthatjuk a benne lévő fejlődő erőket? Ugy, ha megfigyeljük a gyermeket s igyekszünk az

ő lelki világába beleilleszkedni, vele szemben felfogása szerint gondolkozni.

Természetes dolog ugy-e bár az, hogy a gyermek nem figyel jó ideig, mert abban ő élvezetet nem talál. Mint láttuk, a természet megismerése csak fokozatosan eszközölhető azon egyszerű oknál fogva, hogy a természet szépségének felismerése fejlettebb esztétikai érzést, nyugalmas, odaadó szemlélődést kíván, a gyermek pedig sem nem pontos, sem nem nyugalmas szemlélő. Nagyon különös dologra, nagyon feltűnő dologra figyel csupán, de nem vizsgálódik. Egyelőre legfeljebb azért szereti a természetet, azért szereti a rétet, hogy játszhatik rajta. A nevelőnek illetően az a feladata, hogy lassan, tapintatosan egészében ismertesse meg a gyermekekkel a természetet. Figyeléshez szokják, mely tőle még kis korában távol áll.

De, mint látjuk, a gyermeknek cselekvő ösztöne nagyon kevés kielégítést nyer a való életben. Kevés munkát talál. Most már az a kérdés, hogyan cselekszik? Most már mégis, hogy és hol kezdjük a „művészetre“ és az élet művészetére való nevelést? Megfigyeljük a gyermek első tevékenységének megnyilvánulását, ami nem másban nyilvánul, mint a képzeti és fizikai játéokban. „Mivel a gyermek nagy cselekvő ösztöne, mellyel egyéniségét ér-

vényesíteni és kifejleszteni törekszik a való életben, kevés munkát talál, a játékban tombolja ki magát.“ Hisz a való életben nincs is neki munkatere, mert helyette dolgoznak szülei s neki ruhát, élelmet szereznek. De mivel neki mégis cselekednie kell, ő csinál magának munkakört, mely neki megfelel. Először is a felnőttek munkáját utánozza komikusságig menő komolysággal, hol földmives, hol pap, hol meg kocsis képében. Fel is öltözik papnak, hogy annál jobban kielégítse alkotó vágyát. Hogy annál jobban beleélhesse magát abba a világba. Épít házat, porból várat, megfigyeli, tanul azokon jövőre, hogy a kudarokat elkerülhesse. S várai, sáncai tetszenek neki, mert hatalmasak, nagyok és erősek, „később önmagukért is megfigyeli“ ezen jelenséget. Képzeli, képzelete teremti, alkot. Ha nem tehet egyebet, fácskákat szed össze (nem kell neki készített bábú) s azokat formálja lelkében különböző alakoknak. Az egyiket elnevezi ökrének, a másikat lovának, harmadikat szolgájának, kutájának s így tovább. És munkálkodik, velük szánt, vet, lovagol, eteti őket. Ezek többé nem fácskák, reá nézve nem élettelen tárgyak, hanem élő lények, mindeniknek lelke van, melyet ő lehelt bele. Él és érez mindenik, táplálkozik, éli azt az életet, melyet maga adott neki.

Jaj annak, ki bántani merné. Innen van, hogy a gyermek oly nehezen hagyja el a játékot, oly nehezen hagyja el azt a világot, melyet az ő képzelete teremtet saját maga részére, maga kedvtelésére, a munkásságának, foglalkozásának teréül. Ez a magyarázata annak, hogy ha valaki az ő pálcikájához akar nyulni, haragszik, sir, tiltakozik ellene, hisz az az ő jószága, azok az ő állatai s igazság szerint azok csak jogos tulajdonai. Innen van az, hogy ha játékszerét valaki meg akarja semmisíteni, ha valaki reá akar lépni, tiltakozik hevesen ellene, felsikolt, ki akarván fejezni: „ne lépj rá, hisz annak is fáj, hisz az meghal, mintegy jelezni akarván, ne bántsd a teremtményt, mert a Teremtőt sérted meg ez által.

Ezen jelenséget kell megfigyelni. Ha a művészet kezdetét, a teremtés alapját meg akarjuk vizsgálni, figyeljük meg a kis gyerek munkáját s akkor meg fogjuk érteni a művészet keletkezésének okát. A nevelőknek különösen figyelembe kell venniök ezen dolgot. Figyelembe kell venniök a gyerek érzékeny, fogékony lelkét, képzeletvilágának tisztaságát, figyelembe kell venniök azt a világot, melyben a gyermek él, s melyet ő teremtet magának, a mely a prózai világtól annyira különbözik, a melyben cselekvő ösztöne oly kevés kielégítést

talál, s melyben ő munkátlanságra, henyélésre volna „kárhoztatva.“ Különösen kell az elemi iskola első éveiben nagyon vigyázni, hogy a képzelő, teremtő, munkára alkotásra kész lelki erőt meg ne ölje. Hogy az ábrándok világából a rideg tudományok világába ne lépjen, nehogy az iskola képzeletét, munkakedvét megfagyaszssa. Hanem ép erre támaszkodva azt a hasznos tudományok, nemes érzések alkotására irányítva, saját előmenetelére felhasználja. Ujabbban ezért vannak a számtan és írás-olvasás tanításához azok a módszerek, melyek a gyermek képzelő erejének felhasználásával, tovább fejlesztésével igyekezzenek a gyermek tudását növelni.

Mert megjegyzendő, hogy a lélek a csendes, zavartalan munkában tud csak dolgozni, amit ezen kívül végez az iskola, az lélek nélküli napszámos munka. „Az esztétikai érzés halkán kél a lélekben és csak akkor nő és erősödik, ha a lelket mintegy magára hagyják, csak gyöngéden irányítják.“

Csak csendesen, óvatosan kell bánni a gyermekkel, fokozatosan kell hozzászoktatni a gyermeket a tárgyak megfigyelésére. Pl. ha színek ismertetésénél felhívjuk figyelmét a színek és a formák világának mérhetetlen gazdagságára, mihelyt ezeket megfigyeli, felhívásunkra

azonnal beáll az esztétikai világító világítás, a tetszésnek és nem tetszésnek érzete, a tetszőknek a nem tetszőktől való elkülönítése s magának a tetszésnek minősítése. Mig a gyermek képzelőereje élénk, mig képzelete tiszta, addig oda irányíthatja a szülő és nevelő, hová akarja, azért van a vallástalanok és a vallástvédők között eltérő vélemény ép a kis gyermek vallás-tanítása kérdéseit illetőleg. A szabadgondolkodóknak nevezettek azt mondják, mit Rousseau mondott, aki azt hirdette, hogy 15 éves koráig a a gyermeket nem kell semmiféle vallási ismeretre tanítani s hogy azután a gyermek érett korában szabadon csatlakozhassék bármelyik vallási szektához. Az ujabbkori vallásnélküliek meg azt hirdetik, hogy egyáltalán nem kell az iskolákban vallást tanítani, hisz a papoknak ott a templom, abban tanitsanak. Igazuk van. Saját céljaik elérése érdekében helyesen gondolkoznak. Mennyiben, ha kis korában nem nevelik vallásos szellemben, nemcsak a hittant értem, hanem bármely tárgyat is s képzeletének nem ad vallásos irányt akkor, amikor még a képzelete fogékony, mikor még nem szétforgácsolt, mikor ártatlan, később már nehezen fog sikerülni a gyermek gondolat- és érzésvilágát vallásos irányba terelni.

Mikor 15—16 éves lesz, mikor már a pré-

dikációra tudna hallgatni, akkor már sokaknál késő a vallásos nevelés megkezdése. Késő, mivel e korban már a gyermek lelke nem olyan ártatlan, nem olyan fogékony a jó iránt. Képzete már szétforgácsolt, nem tudja úgy egy tárgyra irányítani, az élet ekkor már másfelé is tereli figyelmét. A szülői ház és az iskola az, mely elsősorban a gyermek felfogására, egész életére döntő befolyást képes gyakorolni. A gyermek képzeletének vallásos irányba terelésére ott van a biblia. Jézus születésének elbeszélése, a jó pásztorok stb. már több nemes érzelemnek alapjául szolgálhatnak.

A leereszkedésnek, a szerénységnek s az ebből folyó nagyságnak, a jó szülőknek, a jó embereknek, a nemesen érző pásztoroknak a fogalma alakul ki szíveikben s így tovább. Tehát nem a szájaskodással lehet a gyermeket vallásossá nevelni, hanem a képzeletének vallásos irányba való fejlesztése által.

Mint láttuk, a gyermek képzete fogékony minden iránt, s oly irányba tereli akaratát, amely irányban a külső hatások erősebben hatnak. Azért szükséges a gyermeket még a játékban is irányítani, mivel ő amugy is játszik s ha mi az irányt észrevétlenül megmutatjuk, a játék az első, mely a gyermek testi erősödésén kívül lelkét is nemesíteni fogja. Hisz aki

nem játsza el jól, jó irányban gyermeki játékait, az nem is érez ártatlan, tiszta örömet, gondtalan boldogságot, szíve, lelke sivár marad, mint a tavasz virág nélkül, ügyetlenségével, tájékozatlanságával szívének és lelkének öldöklő csiráját viszi életutjára. Az ilyen mindenütt ellenséget lát, mindenütt szerencsétlenné fogja érezni magát. Vagy gőgösségével embertársainak veszedelmére válik. Játék közben lehull az ur és szolga közötti válaszfal, itt nem az fog nyerni, ki gazdagabb, hanem ki ügyesebb. Fejleszti a törekvési vágyát, a ballépések elkerülését s felébreszti az önbizalmat, de másfelől az együttmaradás miatt „közös ügyük érdekében“ kénytelen mindenik a közös megegyezésnek, közös elhatározásnak a maga akaratát alávetni. A közért tehát megtanul áldozatot hozni. Tehát a játék, mint látuk, lelkét nemesíti, műveltségét, szép érzését nagyban elősegíti, hisz a játéknak, mesének s bármely tudománynak ép az a feladata, hogy a gyermek nemesebben gondolkozzék és szebbnek lássa az életet ép a világi, egyházi és társadalmi törvények megtartásával, a valódi szépet ezeken keresztül nézhesse s a többit, melyek ezen kívül esnek, lelkével a megszokás alapjai egybeférőnek ne tartsa.

A játékon kívül nagy fontossága van a me-

sének a művészi érzék fejlesztésében. Mint fennebb láttuk, a gyermek szívesen elmenekül a valóság köréből abba a szebb világba, melyben ő uralkodhatik, s mely a prózai világtól oly nagyon különbözik; s annál jobban szeret benne élni, minél inkább elűt a prózai világtól, melyben neki oly kevés tennivalója van. A gyermek a mesét is ép ezért szereti, mivel azokban idealizmusának, ártatlan lelkének legjobb táplálékát találja fel; hisz csak el kell kezdeni: egyszer volt, hol nem volt s már csupa figyelem, csupa fül a gyermek, már minden egyébről megfeledkezett s csakis a mesében akar élni. Igaz, hogy a rossz mesékkel a gyermek veszedelmet is szivhat magába; az igaz, hogy a gyermek „az ártalmas édességet is kéjjel élvezi“, de ezektől eltekintve, a mese nevelő fontosságát el nem vitathatjuk. Csak helyesen kell a gyermek-meséket megválogatni, mert a nem hivatott felnőttek által faragott gyermek-mesék nagyon ritkán válnak be, ha „vagy végtelen laposak, vagy egyenesen bolondok.“ Nyelvezetük erőltetett, „nyálkás“, semmitmondó, se füle, se farka.

A gyermekmesékül legjobb a népmesékből választani, még pedig azok közül, melyet nem egy ember talált ki, mely sok évszázadon keresztül csiszolódott, formálódott. A népme-

sékből a durvaságot kell csupán eltávolítani, s csakis azokat elmondani, melyek gyermeknek valók, mert vannak felnőtteknek való népmesék is. A fonókban elhangzó mesék legtöbbször nem gyermeknek valók, sőt még egy-egy mesemondó a felnőttekben is képes a félelem érzetét felkelteni mesemondásával, amitől a gyermeket természetesen óvni kell.

A gyermek s így a nép is szereti a nagy csodákkal telített történeteket, kedvelik a gyors, meglepő fordulatokat. Szeretnek elmerülni abban a világban, melyben nagyon okos, nagyon hatalmas, kiválóan erős, nagyon jó emberek laknak. Élvezettel, elragadtatással hallgatják végig a gyermekek, hogy mikép is lett a pásztortorfiúból koronás király, egy szegény, de becsületes pásztorgyermekekből püspök, pap stb. nagyon gazdag földbirtokos. A mese máris a szociális érzés fejlesztésének, a munka megbecsülésének érzetét keltegeti lelkében. Ezt nem is nehéz felkelteni, hisz a gyermek még nagyon természetes, a természet szükséges rendjét átérzi, s megveti lelkében, ki ez ellen cselekszik. Nagyon kedveli azokat a meséket, melyekben éles fantáziával ki van domborítva a jó, nemeslelkű ember küzdelme a rosszával szemben, a jó és nemes lelkű ember jó tette, a nemes lelkű ember győzelme a rossz ármány-

kodók felett. A jótett megjutalmazását kidom-
borító elbeszélések érdeklik, örömet keltenek
benne, az igazság győzelme a hamisság felett
lelkét megnyugtatja. A jótett jutalmazása, a go-
nosz megbüntetése kielégíti igazságérzését. Az
állat-meséket is nagyon szereti, mert ezek a gyer-
mek képzelődését szintén nagyban képesek irá-
nyítani. Neki az egész természetesnek tűnik fel,
hogy az állatok is gondolkoznak, cselekszenek
emberhez hasonló módon, hogy az állatok kö-
zött is vannak huncutok, csalók, gazemberek,
hogy az állatok is vitézkednek, közöttük is
vannak hősök. A gyermek átéli azt az életet,
azt az állapotot, melyet a mese elétár; az ő
lelke, képzelő ereje kiszinezi, felöltözteti, moz-
gatja, cselekedtetni alakjait, teljesen odaadja
magát.

Országos Széchényi Könyvtár

V.

Amint e rövidke értekezésemből is kitűnik, az iskola csak úgy felel meg magasztos hivatásának, ha nemcsak tanít, hanem nevel is. Ha az iskola csak a tudományok halmazával tele-tömött embereket küld az életbe, a haza és a társadalom iránt való kötelességének ezzel még korántsem tesz eleget.

Hazánk jövőjét az oly szellemű iskola ásná meg, tenné tönkre, mely a lelki, belső szivbeli nemesítés teljes figyelembevétel nélkül csak az ész fejlesztését tűzné ki egyedüli üdvöztő célul. Mely a rideg ismerethalmazt belső melegség nélkül akarná beültetni a lelkekbe.

Az ilyen iskola rideg tudomány terjesztése által palántálná az emberi lélekbe a gőgnek, a fenhéjázásnak, az irigységnek, mint minden veszedelemnek erjesztő, mérges gombáját.

Az ilyen iskola nevelne tudós nemzedéket, mely kigyóról, békáról, mindenről szépen tudna szavalni, de az engedelmességről, emberszere-tetről, igazságról, reményről, mások érzelmei-nek, véleményének tiszteletbentartásáról már semmi érzékkel nem bírna. Olyan nemzedéket,

mely egyaránt negligálna isteni és emberi törvényeket.

Az ilyen iskola csak tanítványait csupán tudománynyal látná el. De azzal nem törődnek, hogy tanítványai a tudásnak — melyet fogékony eszükkel, mint szomjas föld a vizet, felszívnak, — milyen irányt kölcsönözzenek.

A gyermek lelkében tehát, mint láttuk, már kezdettől fogva kell és szükséges a tudás felhasználására, érvényesítésére vezető utak közül a tisztesség útját megmutatni, arra reá vezetni.

Ha ezt nem teszik a nevelők, a gyermek a benne már előtérbe nyomuló rossz hajlamainál fogva bizonyára minden rosszhoz vezető utat fogja választani. S így az iskola a nevelésben teljesen elhanyagolt tudósokat képezne. Pedig a tudós neveltlenség legnagyobb átka a társadalomnak. Nevelni kell tehát a gyermeket, hogy a lelkében levő jó, igaz, nemes érzés felébredjen, megerősödjék. A szintén benne levő s rossz utra vezető érzést a nevelés féken tudja tartani. Erősíteni kell a gyermekben az akaraterőt a jóra. Mert nem mindig a társadalom rontja el a gyermeket, nem mindig a társadalom az oka a gyermek elromlásának, hanem a veleszületett rossz kifejlődésének megátlására való erős akaratnak hiánya. A tudás

csak akkor bir valódi értékkel, ha nem mint cél, hanem mint a jónak eléréséhez szükséges hathatós eszköz szerepel.

Hogy a tudás magábanvéve mennyire veszedelmes, bizonyítja az a szomorú tény, hogy nagynevű emberek sokszor mily aljas, hitvány dolgokat, csalásokat követnek el. Tudásuknál fogva a legnagyobb rosszat képesek szép, csillogó, villogó köntösben felöltöztetve a világ elé állítani, hogy az egyszerű, becsületes hiszékeny embert megtévesszék s hogy mézes madzagon vezethessék őket a végromlásba.

Hiszen jól tudjuk, „hogy Jézus Krisztus az egyenlőségért, az igazságért halt meg, s azután mennyi igazságtalanságnak volt cégére az ő szent neve.

A tudás oly eszköz a tudós neveletlen kezében, mint az éles kés a kis gyermek kezében. Kenyeret is vághat vele, de hamar megsebezheti, kiszurhatja szemét hatása alá került társainak. Hogy a tudás nem egyszersmind műveltség is, bizonyítja Skandináv országoknak állapota, „hol a tudás a legvirágzóbb, hol 99%-a a lakosságnak tud írni és olvasni. S ép ott kellett legujabban a botbüntetést behozni a szörnyű módon megszorodott erkölcsellenes merényletek megfékezésére“.

E rövidke füzetkében reá kívántam mu-

tatni azon eszközök egyikére, melyekkel a „gyermeki lelket fogékonnyá tehetjük a jó iránt“. Eljutottam e rövidke értekezletemben a művészet kezdetének útjára, a művészeti nevelés első stádiumáig. Ha Isten segít, majd egy közetkező füzetben fogom kifejtteni a művészeti nevelés többi eszközeit, milyenek az egyházi és világi törvények megismerése, az ünnepek, történelem, festészet, szobrászat stb.

E rövidke értekezletből is látható, hogy bárhol s különösen a nevelésnél, csak úgy lehet eredményt elérni, ha bizonyos meghatározott célt tűzünk ki magunk elé, s ezen cél elérését mindig szem előtt tartva, hozunk áldozatot, mert csak így tudunk hazánknak, egyházunknak becsületes, nemeslelkű, munkás honfiakat nevelni.

Csak ezen az alapon nevelhetünk olyan tagokat a társadalomnak, kik megértve élet-hivatásukat, kik felfogva emberi rendeltetésüket e rövid földi életen át, békeséget, harmóniát igyekeznek teremteni embertársuk lelkében.

Csak az ilyen alapon nevelt egyén fogja átérezni magasabb rendeltetésünk varázsgéit: „Ad altiora natus sum!“

